

Štruktúrne zmeny populácie Podkarpatskej Rusi v medzivojnovom období

Branislav Šprocha – Michal Šmigel' – Pavol Tišliar

INFOSTAT - Výskumné demografické centrum, Katedra etnológie a muzeológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Katedra etnológie a muzeológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

TÁTO PRÁCA BOLA PODPOROVANÁ AGENTÚROU NA PODPORU VÝSKUMU A VÝVOJA NA ZÁKLADE ZMLUVY
Č. APVV-0199-12 „HISTORICKÝ ATLAS OBYVATEĽSTVA SLOVENSKA (18. – 1. POL. 20. STOROČIA)“ A GRANTOVEJ ÚLOHY MŠ SR VEGA Č.
1/0026/14 „TRANSFORMÁCIA PLODNOSTI ŽIEN SLOVENSKA V 20. A NA ZAČIATKU 21. STOROČIA A JEJ PROGNÓZA DO ROKU 2050“

Charakter štruktúrnych zmien

Vývoj počtu obyvateľov a reťazových indexov

Krajina	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Počet obyvateľov						
Podkarpatská Rus	395 692	456 097	526 686	595 598	604 593	725 357
Reťazový index zmeny medzi vybranými rokmi (v %)						
	1930/1880	1890/1880	1900/1890	1910/1900	1921/1910	1930/1921
Podkarpatská Rus	83,3	15,3	15,5	13,1	1,5	20,0
Slovensko	35,1	4,8	8,0	4,8	2,5	11,1
Čechy	27,7	5,1	8,2	7,1	-1,6	6,6
Morava a Sliezsko	34,4	6,0	8,2	8,3	1,3	6,8

Charakter štruktúrnych zmien

► Migračné straty

Prírastok (+) alebo úbytok (-) obyvateľstva						
	celkový		prirodzený		sťahovaním	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Obdobie 1911 – 1920						
Podkarpatská Rus	9 506	1,6	40 925	6,9	-31 419	-5,3
Slovensko	74 046	2,5	171 320	5,9	-97 274	-3,3
Čechy	-109 863	1,6	58 658	0,9	-168 521	-2,5
Morava a Sliezsko	45 381	1,4	117 107	3,6	-71 726	-2,2
Obdobie 1921 – 1930						
Podkarpatská Rus	120 764	20,0	136 043	22,5	-15 279	-2,5
Slovensko	331 549	11,1	453 492	15,1	-121 943	-4,1
Čechy	438 766	6,6	407 196	6,1	31 570	0,5
Morava a Sliezsko	226 033	6,8	319 043	9,6	-93 010	-2,8

Pohlavie a vek

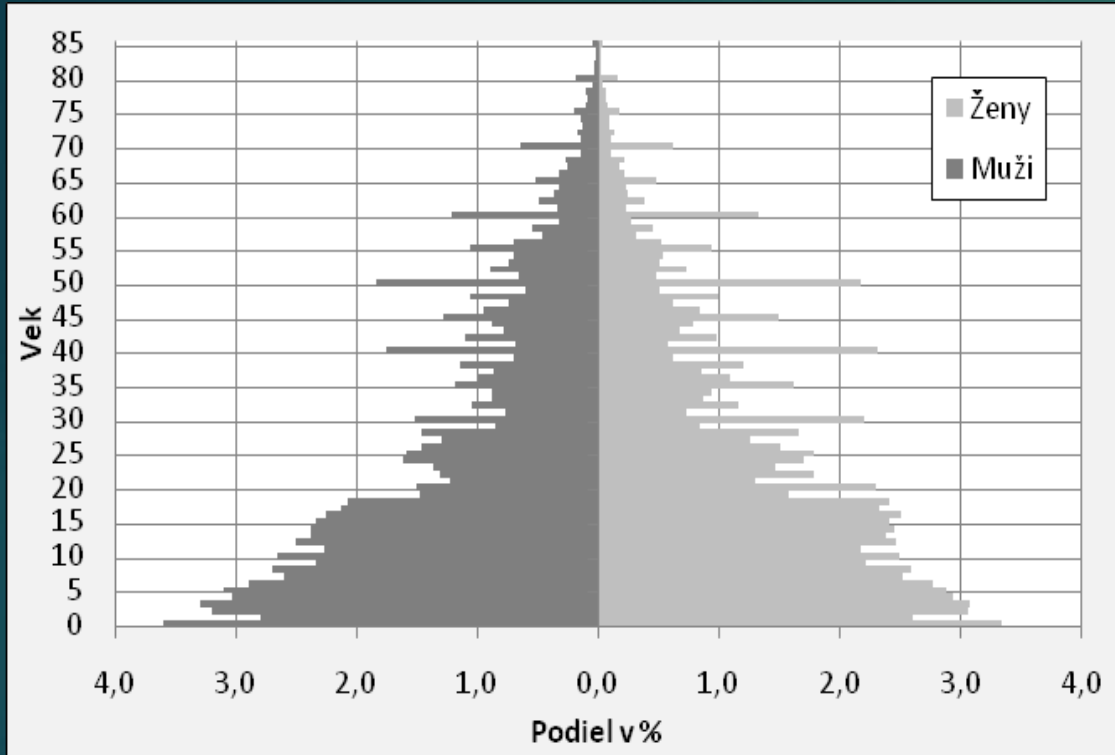
- ▶ Najnižšia feminita v Československej republike

Rok	Podkarpatská Rus	Slovensko	Morava a Sliezsko	Čechy
1880	1014*	1082*	1107	1077
1890	1014*	1094*	1097	1071
1900	1022*	1084*	1094	1056
1910	1046	1071	1063	1047
1921	1033	1056	1092	1080
1930	1043	1063	1070	1059

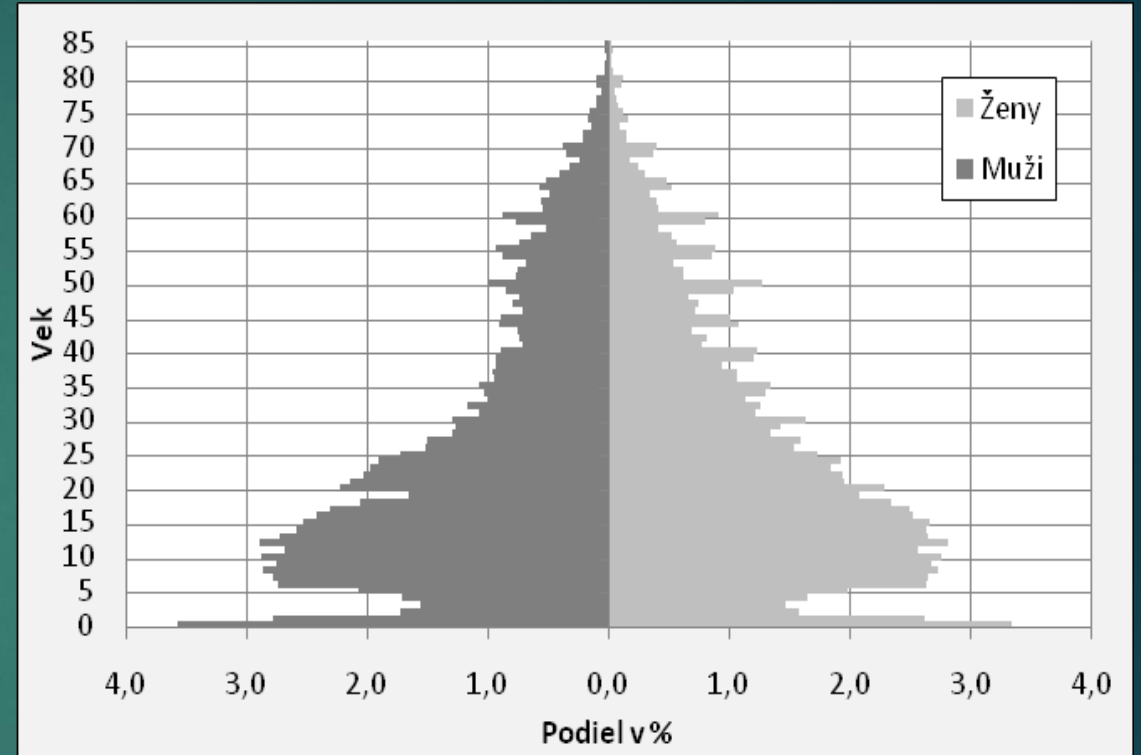
Index femininity v krajinách Československa vo vybraných rokoch

* pre roky 1880 – 1900 údaje za tzv. „rusínske“ a „slovenské“ župy

Pohlavie a vek

1910

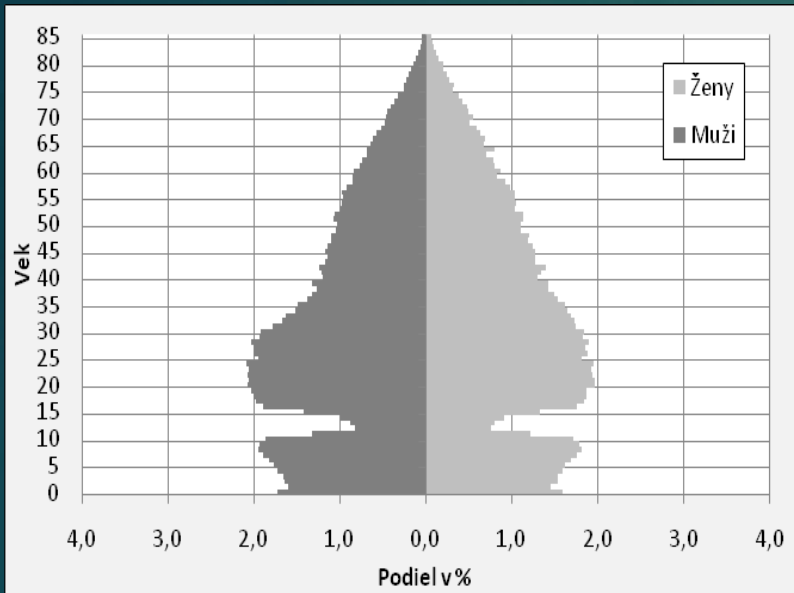

1921

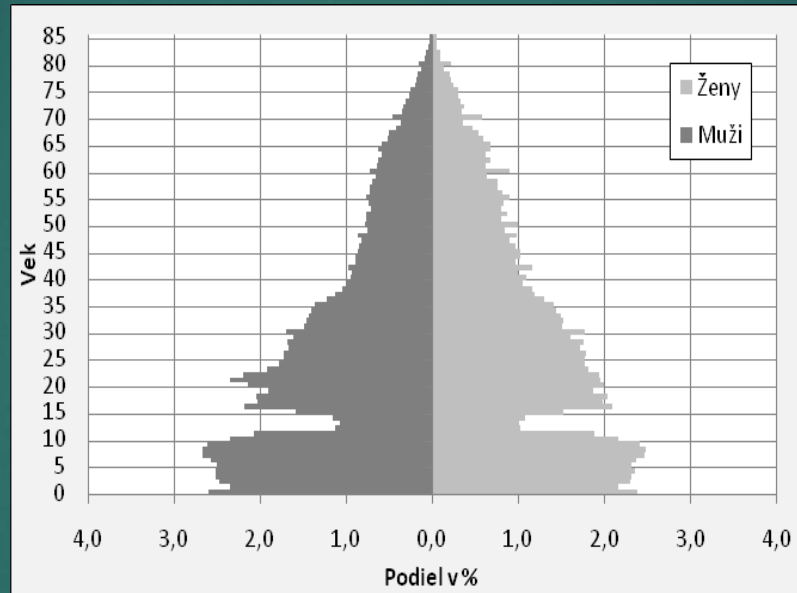
- ▶ Najmladšia populácia v Československej republike (Európe)
- ▶ Progresívny typ populácie

Pohlavie a vek

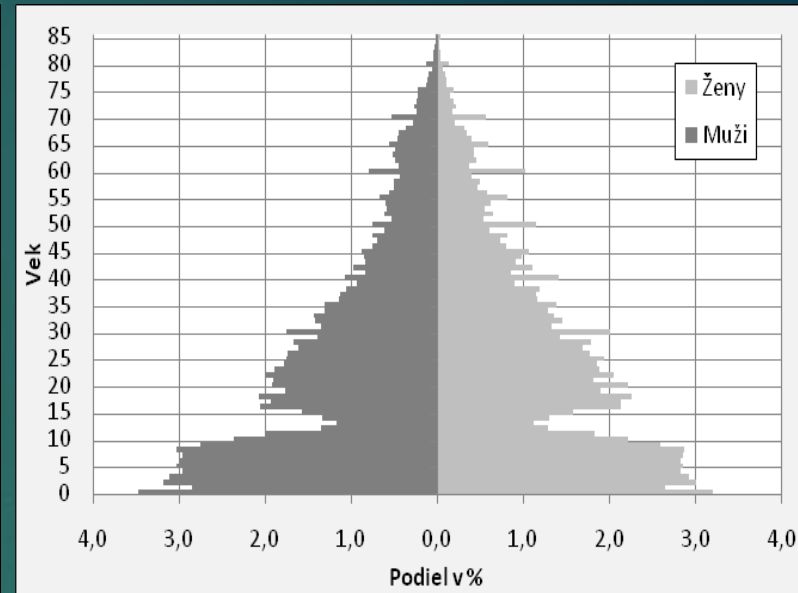
1930

Čechy

Slovensko

Podkarpatská Rus

Rodinný stav

- ▶ Vysoký podiel slobodných osôb (57%)
- ▶ Zanedbateľný podiel rozlúk a rozvodov (0,2%)
- ▶ Vyšší podiel vdov (8,5 – 9,7 %), nízky vdovcov (3,0 – 2,6 %)
- ▶ Nízky sobášny vek žien (v 1921 vo veku 20 rokov 55,5 % slobodných žien, v 1930 viac ako 63 %)

Vek	Muži				Ženy			
	Podkarp. Rus	Slovensko	Čechy	Morava a Sliezsko	Podkarp. Rus	Slovensko	Čechy	Morava a Sliezsko
Na 100 osôb v danom veku v roku 1921								
15-19	98,3	98,2	99,9	99,9	86,2	88,8	98,0	97,8
20-24	72,2	74,8	89,6	88,9	39,5	47,1	74,2	74,3
25-29	36,5	39,0	55,3	53,3	15,9	23,2	40,5	42,3

Gramotnosť

- ▶ Nízka gramotnosť spôsobená slabo rozvinutým školským systémom
- ▶ Zlepšovanie až na prelome 19. a 20. storočia a najmä v medzivojnovom období

Znalosť čítania a písania v krajinách medzivojnového Československa pred prvou svetovou vojnou

Územie, krajiny	1880	1890	1900	1910
Zo 100 osôb starších 6 rokov vedelo čítať a písať				
„Rusínske župy“	19,2	26,0	32,1	40,1
„Slovenské župy“	44,6	55,8	64,0	72,3

Krajina	Zo 100 prítomných osôb starších ako 6 rokov nevedelo ani čítať ani písať					
	muži		ženy		spolu	
	1921	1930	1921	1930	1921	1930
Podkarpatská Rus	45,0	21,6	55,1	32,8	50,2	27,4
Slovensko	13,2	6,0	16,8	8,5	15,0	7,3
ČSR	6,6	3,0	8,1	4,4	7,4	3,7

Ekonomická aktivita

Počet a podiel ekonomicky závislých osôb v jednotlivých odvetviach hospodárstva Podkarpatskej Rusi v rokoch 1921 a 1930

rok	A	B	C1	C2	D1	D2	E+F	Celkom
1921	410 705	64 100	28 216	15 014	19 203	6 771	62 559	606 568
1930	480 856	86 590	41 550	23 094	30 072	7 703	55 492	725 357
%								
1921	67,71	10,57	4,65	2,48	3,17	1,12	10,31	100,00
1930	66,29	11,94	5,73	3,18	4,15	1,06	7,65	100,00

A – Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybárstvo

B – Baníctvo, hutníctvo a ostatný priemysel a živnosti

C1 – Obchod a peňažníctvo

C2 - Doprava

D1 – Verejná služba, slobodné povolania

D2 - Vojsko

E a F – Domáce a osobné služby, iné povolania a osoby bez údajov o povolani

Sociálna štruktúra

Sociálna štruktúra v povolani činných osôb všetkých ekonomických tried v rokoch 1921 a 1930 (v %)

rok	samostatní	nájomníci	úradníci	robotníci	učni	nádenníci
1921	51,6	0,2	4,1	21,2	1,3	21,7
1930	45,7	0,1	7,5	24,1	1,3	14,1

- ▶ Skupina tzv. *pomáhajúcich členov domácnosti (ženy v domácnosti)*
- ▶ Nízky podiel zarábajúcich žien (11 – 12 % s pomáhajúcimi 15 – 20 %)
- ▶ Zarábal muž ako hlava rodiny a domácnosti

Etnická a náboženská skladba

- ▶ Efekt štatistického zvyšovania maďarsky hovoriaceho obyvateľstva (29,6% Maďarov a 56,2 % Rusínov v roku 1910)
- ▶ Zmeny metodiky zisťovania národnosti, definované ruské obyvateľstvo (veľkoruské, ukrajinské a karpatoruské obyvateľstvo) „zlúčili sme všetkých Veľkorusov, Malorusov či Ukrajincov, Bielorusov a domáce ruské obyvateľstvo v Podkarpatsku“ (A. Boháč)
- ▶ národnostná skupina Rusov (62-63%),
- ▶ zvyšovanie počtu osôb československej národnosti (3,3 – 4,8%)
- ▶ maďarské obyvateľstvo z 29,5% na 17,2 – 15,5%
- ▶ nemecké obyvateľstvo (izraelitské vyznanie) z 10 % na 1,7%
- ▶ židovská národnosť (14%) nemecky a maďarsky hovoriace obyvateľstvo

Etnická a náboženská skladba

*Náboženské vierovyznanie obyvateľov Podkarpatskej Rusi
v rokoch 1910 – 1930*

Rok	Náboženské vierovyznanie (na 1000 obyvateľov)					
	rímskokatolícke	gréckokatolícke	evanjelické reformované	pravoslávne	izraelské	iné a neznáme
1910	88,6	649,5	112,2	1,0	145,8	2,9
1921	90,9	544,7	102,5	100,9	153,8	7,2
1930	95,5	495,5	97,6	154,4	141,1	15,9

- ▶ Stotožňovanie náboženstva a národnosti (gréckokatol. = Rusín)
- ▶ Nástup pravoslávia (61 tis. – 112 tis. osôb)

Záver

- ▶ Zmeny štruktúrnych znakov boli ovplyvnené predovšetkým prirodzeným pohybom obyvateľstva, menej migračnými pohybmi.
- ▶ Vekovo išlo o jednu z najmladších populácií v Európe → vysoký podiel detskej generácie → vplyv aj na sociálno-ekonomický vývoj.
- ▶ Demografický prechod sa len začínal prejavovať. (nízky sobášny vek, vysoká plodnosť, nízky podiel ekonomicky aktívnych osôb naviazaných na iný ako primárny sektor a na vlastné drobné hospodárstva, vysoká religiozita, nižšia gramotnosť)
- ▶ Najvýraznejšie zmeny v štruktúrach → znižovanie negramotnosti, pozvoľné zvyšovanie sobášneho veku žien.
- ▶ Národnostná a náboženská skladba : dominovalo rusínske obyvateľstvo a gréckokatolícka cirkev. Výraznejšie postavenie mala i maďarská minorita a nastupovalo pravoslávie, šírené predovšetkým v gréckokatolíckom prostredí.

Ďakujem za pozornosť